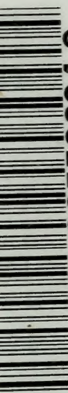
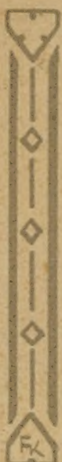
KARL LARSEN

VORT FOLK I 64

KØBENHAVN
DET NORDISKE FORLAG
BOGFORLAGET (ERNST BOJESEN)
MDCCCC

KARL LARSEN

VORT FOLK I 64

KARL LARSEN

VORT FOLK I 64

ET FOREDRAG HOLDT I CHRISTIANIA,
STOCKHOLM, UPSALA OG LUND
I FORAARET 1900

KØBENHAVN
DET NORDISKE FORLAG
(BOGFORLAGET ERNST BOJESEN)

MDCCCC

Billederne i nærværende lille Arbejde er alle gengivne efter Originalfotografier, som det i Løbet af indeværende Aar er lykkedes mig at indsamle.

De fra Sønderborg er tagne af en dansk Fotograf under Dybbølstillingens Belejring; de af Dybbøl Mølle, den prøjsiske Parallel og Skanserne, af Hamborger Firmaet A. Junot, i Dagene lige efter Stillingens Erobring. Fotografierne af militære Personer er alle tagne i selve Krigsaaret eller umiddelbart før eller efter dette, blot med Undtagelse af Dragonunderkorporalens, S. 7, der stammer fra Slutningen af 1861, altsaa to Aar før vedkommendes Genindkaldelse til Krigen; dog er Udrustningen i alle Enkeltheder nøjagtig den samme som under Krigen, ligesom den unge Mands Udseende vides ikke at være undergaaet Forandringer i Løbet af den korte Tid. De civile Personer er alle gengivne efter Billeder fra Krigsaaret eller fra de allernærmeste Aar før eller efter dette. —

Oplysninger om norske og svenske Frivillige i 1864 findes i A. W. Møller: Berättelser från 1864 års danska krig samt om deri deltagande svenska, norska og finska frivilliga (Jönköping 1865) og i C. J. Anker: Norske Frivillige i de danske Forsvarskrige fra 1848—50 og i 64 (Kristiania 1887). Disse Værker er sikkert, tilsammen tagne, saa godt som udtømmende, om end Anker udtrykkeligt fremhæver, at »endnu nogle Nordmænd« i 1864 maa have gjort frivillig Tjeneste i den danske Hær, og Möller, selv iblandt de svenske Officerer, i hvert Fald mangler en, nemlig Greve C. Reventlow, der tjente som Reserveløjtnant i 5. Dragonregiment.

Sikkert vides, at under Krigen mindst 138 norske og 453 svenske og finske Frivillige tjente i den danske Hær. Deraf 6 Nordmænd og 81 Svenske (og Finner) som Officerer; 10 Nordmænd og 12 Svenske som Læger; 122 Nordmænd og 357 Svenske (og Finner) som Underofficerer og Menige.

I August 1900.

K. L.

Langkjærs Bogtrykkeri — København

Det indre af Skanse V efter Stormen den 18. April.

I

DET, som skal danne Grundlaget for hvad jeg har at fortælle om vort danske Folk under dets sidste Krig er et Arbejde, jeg for et Par Aar siden udgav og som hedder: Under vor sidste Krig. Samtidige Dagbogsoptegnelser og Breve fra Mænd og Kvinder af alle Stænder. (Kbhvn. 1897)

Allerede Titlen paa dette Værk betegner dets Opgave som den objektive, paa Grundlag af alsidigt og tilforladeligt Materiale at fremstille det danske Folks Følelser og Stemninger under Krigen. Men idet jeg nu skal tale til Dem herom, føler jeg dog, at jeg maa begynde med at søge bort fra dette objektive og ty ind til det ganske subjektive, at jeg allerførst maa fortælle Dem om mit personlige Forhold til den Tid, den Krig og dette Arbejde. Jeg maa søge at gøre Dem klart, hvad der blev min egen

Andel i det, som ramte vort danske Folk den Gang, og De maa have at vide, hvorledes netop jeg kom ind paa at skrive just den Bog og hvad den betød for mig selv. Først med den Baggrund tror jeg, det maaske kan lykkes mig at give min Fremstilling det rette Synspunkt og den rette Dybde.

Reserveløjtnant af 6. Dragonregiment, som paa Grund af udvist Tapperhed dekoreredes og optoges i Linjen.

Jeg er Søn af en dansk Officer. Og mit Livs allerførste Indtryk drejer sig om Krig og om vor Krig i fire og tres. Jeg var dengang kun en ganske lille Dreng; men De véd, at hvis Indtryk, ved Særegenhed og Styrke, kan trænge ind i et saadant uudviklet Bevidsthedsliv, saa brænder de sig fast og sætter Mærker som ingen andre.

Jeg mindes, hvorledes vi var samlede i den jyske Købstad, hvor min Fader laa i Garnison, mange voksne og Børn, store og smaa, i en stor Stue hos en Familje paa Torvet for at se et Dragonregiment marchere af Sted til Krigen. Folkene holdt derude til Hest, i blaa Kapper og med blanke Hjælme, Of-

ficererne paa deres Pladser. Et Kommandoord faldt, alle Sablerne blev dragne og svungne i Luften, der lød Hurraraab, og saa red de af Sted, fulgte af Vinken og Viften og mange Stemmer, der talte imellem hverandre.

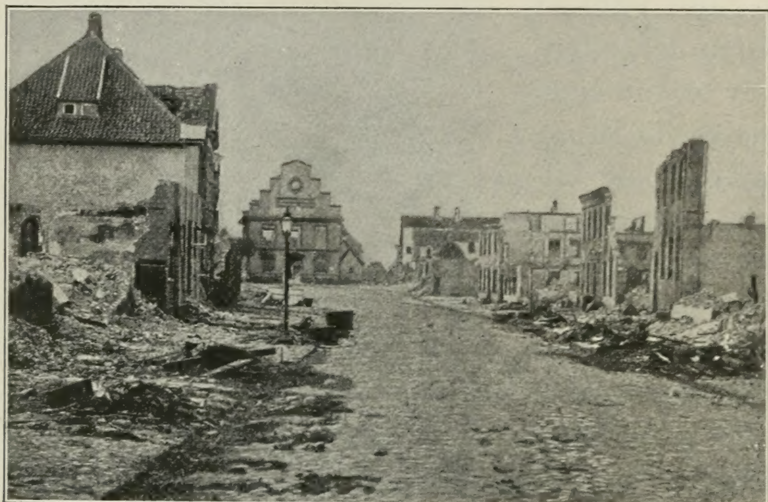
Den Stemning, som raadede i den store Stue, efter at Pladsen der udenfor var bleven tom, kunde jeg lille Dreng naturligvis ikke fatte med min Smule Forstand, men dens Mangfoldighed og Dybde følte jeg med ubevidst Sikkerhed. Det var et Modsætningernes Spil, af Frygt og Haab, af Stolthed og Ængstelse, af Forventning og Savn, altsammen ualmindeligt, langt borte fra det jævne og dagligdags, ligesom det, at Ilden brasede og flammede i Kakkelovnen, og alligevel alle Vinduer var slaaede op paa vidt Gab ud til den kolde, bidende Frostluft.

Underkorporal af 6. Dragonregiment (Fynbo).

Min Fader rejste ogsaa i Krigen, og min Moder flyttede med os Børn til København. Dér ringede det en Dag

paa Døren, og jeg løb med Pigen ud for at lukke op. Paa Trappegangen stod to af mine mandlige Slægtninge, og deres Holdning overfor mig var en noget fremmed og usædvanlig, som jeg ikke rigtig kunde forstaa. De forlangte at tale alene med min Moder. Kort efter blev det mig meddelt, at min Fader var falden.

Gade i Sønderborg under Dybbøls Belejring.
I Baggrunden det nedskudte Raadhus.

Og Aaret efter Krigen døde min Moder.

Det var bestandig os smaa Børn ganske klart, at Krigen havde dræbt begge vore Forældre, hver paa sin Maade, og under hele vor Opvækst blev den Krig overhovedet slet ikke endt i Danmark.

Freden var nok bleven sluttet og Hertugdømmerne afstaaede, men Krigen var dermed ikke forbi. Den levede endnu derhjemme, ikke blot i sine Minder, der gennemvævede al Tale og var Baggrund for det Genoprejsningens

Arbejde, som blev taget op paa alle Omraader, lige ned til Skolen, hvori vi Børn gik; men Krigen blev ved, helt umiddelbart, at beskæftige alles Sind, fordi den Afgørelse, som havde skilt de danske Slesvigere fra os, ikke betragtedes som nogen endelig. Hele Folket lyttede bestandig efter Tridtet af den kommende Revanche.

Fra det bombarderede Sønderborg under Dybbøls Belejring.
I Forgrunden danske Officerer.

Saa, i 1870, spillede alle Lirekasser i København Marseillaisen, og de franske Generalers Navne var bedre kendte end vore egnes.

Franskmændene tabte ved Weissemburg og Wörth, men Bazaine stod jo endnu i Metz med en stærk Hær, og Mac Mahon havde kun trukket sig tilbage til Sedan.

Da var det en Solskinsdag, vi Drenge gik fra Skole. Hvor nu Industriudstillingsbygningen ligger i København, var dengang en Grund, der blev gravet ud, og paa Planke-

værket dér omkring blev Bulletinerne fra Krigen slaaet op. Mange Mennesker stod og trængtes foran dem den Dag. Vi Drenge fik listet os ind imellem de voksne, og dér læste vi — jeg ser endnu den gule Plakat og de fede, sorte Typer for mig — at Napoleon var fangen og hans Hær med ham.

Dybbøl Mølle efter Stormen den 18. April.

Først da endte Krigen 1864 i Danmark.

Og som man ofte i de ganske smaa Ting kan lodde Dybden af de store, saaledes har det altid forekommet mig uhyre talende for hele Stemningen dengang, at jeg forsultne Skoledreng havde ondt ved at faa Middagsmaden ned den Dag. —

Det er bekendt, at efter de franske Vaabens Nederlag klyngede Danskerne sig endnu i en Aarrække, paa Trods af al Fornuft, til et Blad Papir, Pragerfredens § 5, der

sagde, at de nordslesvigske Distrikter, efter en stedfunden Folkeafstemning, eventuelt skulde tilbagegives Danmark. En skønne Morgen stod det saa i Aviserne, at nu var Østrige og Prøjsen bleven enige om, at dette Løfte ikke mere skulde eksistere. Og dermed indprentedes os, hvad vi længe havde vidst, men blot ikke havde villet vide, at det politiske i Krigen 1864 var dødt og borte.

Skanse I efter Stormen den 18. April, set ude fra.

De véd, at 1864 alligevel endnu ikke er bleven Historie for os Danske, men er en lyslevende Virkelighed. Om end Krigen forlængst, militært og politisk, er forbi, saa føres den, hver Dag, der gaar, som de nordslesvigske Bønders haardnakkede Kamp for at bevare deres danske Sprog og danske Kultur.

Og netop denne Kendsgerning bragte mig ind paa det folkepsykologiske Arbejde, som jeg skal tale med Dem om i Aften.

Det var for nogle Aar tilbage, at jeg havde været længe borte fra mit Fædreland. Jeg kom fra Spanien, som er et mærkeligt gribende Land, en eneste stor Antikvitet og prangende Ruin, hvor Romernes, Maurernes og Karl den Femtes mægtige Kulturer er styrtede sammen over hverandre. Og derfra var jeg taget til Paris, Midtpunktet for

En af Prøjsernes Paraleller foran Dybbølstillingen.

det mest nervøse Nutidsliv, med politiske Skandaler, hidsige Pressekampe, det mangfoldigste kunstneriske og litterære Røre.

Saa satte jeg mig i et Iltog og standsede ikke, førend jeg var oppe i Nordslevig. Og jeg skal aldrig glemme denne Overgang. Fra en blændende historisk Fortid og den uroligst anspændte Nutid stod jeg midt i et lille og stille Bonde- og Provinsland. For det er Nordslesvig. Det har sine veldyrkede Agre og Marker som i Danmark, Bøgeskove og Fjorde som vore, og der ligger smaa, stille

Byer, hvor man kan høre en Kirkeklokke ringe fra den ene Ende af Staden til den anden; Pelargonier og Fuchsiaer staar i Vinduerne, pænt stillet op, saa at ogsaa de, der gaar forbi, kan have noget at glæde sig over. Af monumental Fortid findes højst en Byport og nogle Købmandsgaarde, efter bevæget Nutid vil man forgæves spejde; men det føler enhver Dansk, som færdes derovre, at her er de af Danmarks historiske Minder, som er de største, fordi de ikke er døde, og at bag disse stille Agre og fredelige Blomster føres der en Kamp for det, som ogsaa er ham det værdifuldeste: dansk Sprog og dansk Kultur.

Vore faldne fra Krigene ligger overalt i Slesvigs Jord. Ikke blot paa Kirkegaarde og samlede i Massegrave, men ogsaa spredte alle Vegne, hvor Valpladserne har været, enkeltvis eller nogle Stykker samlede, i Kanten af en Vej, inde i en Have, midt i en Skov eller lille Lund, i Agerfurerne langs med Als Sund. Og mange Steder findes kun et lille simpelt Trækors over dem uden Indskrift, fordi man har ikke vidst, hvem denne faldne var. Men det behøves heller ikke. Bakkekammene, hvor de gamle Skanser laa, Sundet, der skvulper mod det bølgede Jordsmon, Skyerne, som drager mod Nord, det er Indskrift nok, som fortæller, at her faldt en dansk Mand, da han med Vaaben i Haand værgede det sidste Stykke dansk Natur og Sprog i Slesvig. Og Sønnerne af Bonden, som faldt i fire og tres, de sætter sig nu med aandelige Vaaben op mod den Tyskhed, som ikke vil lade deres Sprog og danske Tænkesæt i Fred; Fædrenes Minde lever i Handling for hver en Dag, der gaar.

Det var netop et overvældende Indtryk heraf, som førte mig ind paa den Tanke: Af en ejendommelig Styrke maa dog den Stemning have været, paa hvilken det danske Folk gik i Krig i otte og fyrre og fire og tres, naar Kampen endnu, trods al politisk Haabløshed, føres med en saa inderlig og ganske ubevidst Kraft. Her kan ikke have været Tale om stærke Følelser, som en vis politisk Situation har skabt og en anden lader svinde, her maa man staa overfor noget af det, som bunder aller dybest i det danske Folks Naturel. En Undersøgelse af hvad der virkelig rørte sig i vort Folk under den sidste Krig maatte kunne give de værdifuldeste Bidrag til en dansk Folkepsykologi.

Men hvorledes fæstne disse Stemninger og Følelser? Erindringer fra dem, der har gennemlevet den Tid, og som endnu udgør en stor Del af Nationen, vil jo altid have sin overordentlige Betydning. Men man maa tage den Omformning nøje i Agt, som Indtrykkene hos de fleste Mennesker undergaar efter mange Aars Forløb og den yderligere, ubevidste Forskydning, som disse Indtryk vilde modtage, ved at deres Hjemmelsmænd vidste, at Erindringerne skulde offentliggøres. Derimod fandtes der jo virkelig noget, som maatte give de oprindelige Stemninger saa nær som overhovedet muligt, og det var Breve og Dagbøger, skrevne samtidig med Begivenhederne, uden Tanke paa, at de nogensinde kunde blive offentliggjorte, ensomme Nedtegnelser fra Mand og Kvinde, Breve, vekslede mellem Ægtefæller, fra Forældre til Børn, mellem Venner og Slægt, fra Krigen og Hjemmet. Hvis

det endnu, en Menneskealder efter dengang, kunde lykkes at samle et tilstrækkelig stort Antal saadanne menneskelige Dokumenter, der fordelte sig i et passende Forhold indenfor de forskellige Befolkningsklasser saa vel som mellem dem, der var i Krigen og dem, der maatte blive hjemme, saa var Betingelserne bragt til Veje for at løse Opgaven saa godt som muligt.

Efter Stormen den 18de April. Det indre af Skanse II, som var bleven forsvaret af den navnkundige Løjtnant Anker.

Der findes hos os, som i alle andre Lande, Brevsamlinger fra Soldater i Krig, ordnede efter de historiske Begivenheder eller Afdelingerne eller Personerne, af og til — som i C. F. Allen's fortjenstfulde Samling fra 1848—50 — med et enkelt Brev fra Hjemmet indstrøet; men et Forsøg som det, jeg her vilde foretage, paa at skabe en mere omfattende Folkepsykologi og Krigspsykologi er ellers, mig bevidst, intet Steds gjort i nogen Litteratur.

Blandt andet ved at Regeringen gav mig sin udtrykkelig udtalte Støtte blev mine Forsøg paa at indsamle et saa fyldigt Stof som muligt mødt med stor Velvilje, særligt af alle Landets Præster og Skolelærere, til hvilke jeg udsendte Cirkulærer, foruden til Distriktslægerne, en Mængde militære Personer, Højskoleforstandere, Landboforeningerne, Vaabenbrødre- og Forsvarsforeningerne, Arbejdernes Fagforeninger og mange andre Institutioner, offentlige Personligheder og Privatfolk, ligesom mine Opfordringer blev opslaaede i de betydeligste selskabelige og Læseforeninger samt optoges i Teksten af samtlige Landets Blade. Det tør formodes, at efter den anvendte Fremgangsmaade er Landet bleven »bundskrabet« for Stof, om end selvfølgeligt en Del altid vil unddrage sig, og det viste sig, at der indkom i alt 1958 Dagbøger og Breve, som fordelte sig overordentlig heldigt og forholdsmæssigt.

Dansk Brigadechef i 1864.

Dette Stof bearbejdedes efter en Metode, som jeg skal forsøge at anskueliggøre ved et Eksempel. Det var lyk-

kedes mig at samle 196 Breve, vekslede indenfor en københavnsk Familje mellem dens talrige Medlemmer og en af Sønnerne, en tyveaarig Student, der laa som Reserveløjtnant ved Hæren. Det viste sig nu ved Gennemlæsningen af alle disse Breve, at Faderen var en udpræget Figur, der særtegnede en vis Stands og Aldersklasses Op-

Løbegravene mellem Skanserne Nr. III og IV efter Stormen den 18. April.

fattelse, Moderen havde sin højst karakteristiske Holdning, begge Sønnerne hver sin, den enes mere almengyldig end den andens, Søstrene og Svigerinden supplerede sammen med Bedstemoder og Tanter det hele Billede af kvindeligt Følelsesliv, som Moderen var det inderligste Udtryk for. I Overenstemmelse med det saaledes vundne Helhedsbillede udtog jeg derefter Brudstykker af Breve eller hele Breve, der, som Stenene i en Mosaik, kunde sammensætte Figurerne og Handlingen saaledes som jeg

saa dem, meget for de betydeligeres vedkommende, mindre for dem, der kom i anden eller tredje Plan, stundom — som jeg senere skal komme tilbage til — kun en enkelt Sætning, der hos paagældende Person var det eneste for *den* karakteristiske, ud over hvad de andre havde givet. Det hele bandt jeg da sammen ved en ganske kort, ledsagende, stundom forklarende Tekst.

Jeg tror, at dette er den eneste Metode, der kan give et Udbytte af virkelig psykologisk og stilistisk Værdi; men jeg er ikke blind for Faren, den rummer, hvis den ikke haandhæves med Sikkerhed, Samvittighedsfuldhed og fuldkommen Mangel paa forudfattet Mening.

At jeg har bestræbt mig af al min Evne for at gøre Fyldest i disse Retninger, det véd jeg. —

Det indre af Skanse III efter Stormen den 18. April.

II

Hvorledes var da nu dette danske Folk fra atten hundrede og fire og tres? Jeg vil forsøge paa at tegne Dem nogle Typer. Først mellem dem, der var i Krigen og allerførst den danske Bondesoldat.

Man tør vel, uden at prale, sige, at han ikke viste sig som en daarlig Soldat. Lad os holde os til Fjendens Udtalelser om ham.

De véd, at det var den danske Bonde, som ved Sankelmark i 11te Infanteriregiment, Side om Side med Københavneren fra 1ste, holdt de krigsvante østrigske Soldater Stangen. Og det efter et Tilbagetog i Snestorm og Isslag fra Dannevirkestillingen, der havde været hans, som hele Hærens, sikre Haab og Fortrøstning, og i et Antal af c. 3000 Mand med 2 Kanoner mod c. 5000 Mand med 8 Kanoner. Den højst lakoniske prøjsiske Generalstab siger

i sit Værk om Krigen (I Bd. S. 194) at »man kan ikke undlade at give det danske Infanteri det Vidnesbyrd, at det, til Trods for Manglen paa Artilleri og uagtet de Anstrengelser, der var gaaet forud for Kampen, sloges med Tapperhed og Udholdenhed«.

De véd, at den danske Bonde dernæst i Dybbøl Skanser udholdt et Bombardement, som var hidtil ukendt i den militære Historie, indtil Stormen endelig blev forsøgt imod de næsten sammenskudte Værker, med Stormkolonner, der var Besætningerne ganske overlegne i Tal, havde deres Reserver i umiddelbar Nærhed og var bevæbnede med hurtigskydende Bagladningsgeværer, hvorimod de danske Reserver paa Grund af Granatilden var trukne langt tilbage, og hele det danske Infanteri kun havde gamle Forladningsrifler. Læs den prøjsiske Generalstabs Skildring af Kampen om Skanserne — for ikke at tale om hvad den daværende Generalstabskaptajn, senere Feltmarskalk von Waldersee skriver i sin mere detaljerede »Der Krieg gegen Dänemark« (Berlin 1865). Den fjendtlige Generalstab bruger Ord som »kort, men forbitret Kamp«, »tapper Modstand, heftigt Haandgemæng«, »Besætningen fortsatte sin Modstand i Skansens Indre, endogsaa helt ned i Ammunitionsrummene og de paabegyndte Minegange«. (II Bd. S. 526—537).

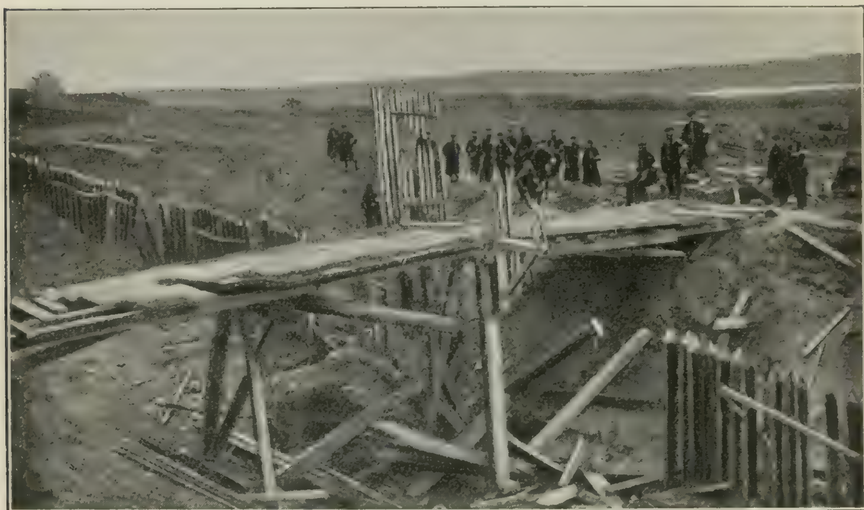
Og De véd, at efter at Skanserne var tagne, lod den danske Bonde sig endnu i ottende Brigade føre frem imod den sejrrige Fjende i et Modstød, om hvilket v. Waldersee (Der Krieg g. Dän. S. 374) siger, at det »blev indledet med megen Energi og ført igennem af Tropperne med stor Bravur.«

Korporal med en Trop Soldater af 16. Infanteriregiment, Fynboer, Midtsjællændere og Nørrejyder.

Hvorledes viser nu denne sejge, udholdende og kraftige Soldat sig i sine fortrolige Breve og Optegnelser? Først og sidst som det mest fredselskende Menneske paa Jorden, der hader og afskyr Krig og kun haaber paa snarest muligt at komme hjem igen.

Som den Agerdyrker, han er, véd han jo, at der maa

Broen ind til Skanse IV efter Stormen den 18. April.

sjoves og slides her i Verden, tages fat i lidt af hvert og ikke altid i det, som er renligst og pænest, lugter godt og er behageligt at have at gøre med. Men Krig, det er dog det mest skidenagtige og ubehagelige Arbejde, han kender, og saa tilmed livsfarligt!

Men han tager denne Gerning paa sig, netop ogsaa med en Bondes Sind og i hans Aand. Det er jo nu engang saa, at man selv saar, men Gud raa'r. Gud sender Solskin og mild Regn, men han sender ogsaa Hagl og Frost-

nætter, og der er ingenting at gøre ved det; man maa bie sin Tid ud og aldrig glemme at arbejde, taalmodig se sin Gerning blive til intet for at gøre den om igen og om igen, indtil det en Gang omsider faar en Ende. Gud kan sende Syge og Misvækst paa Trods af alle menneskelige Anstrengelser; han har ogsaa sendt Krigen. Og han har Soldaten i sin Haand.

Underkorporaler og Menige af 16. Infanteriregiment. Fynboere og Sjællændere.

Det kan siges uden Overdrivelse, at der ikke findes en eneste Bondesoldats Breve uden det stadigt genkommende: Den, Gud vil bevare, er uden al Fare! Og der ligger mellem Linjerne bestandig den sikre Bevidsthed om,at Gud bevarer snarest den, der gør sin Pligt. Og han hjælper en, til at man kan gøre sin Pligt.

»Og jeg haaber nok, at Gud vil give mig Styrke og Mod

i min Pligt og Kald, at jeg kan gennemgaa det med Ære, som Skæbnen byder« — saaledes er der en af Bønderne, som skriver. De Ord kunde sættes som Motto over alle disse Folks Breve. Krigen er en »Skæbne«, en tung Tilskikkelse, som skal »gaas igennem«, men naar Gud vil hjælpe, saa kan det vel ske med Ære.

Menig af Fæstningsartilleriet, tjenstgørende i Skanse II paa Dybbøl. Nørrejydsk Husmand — Billedet taget i Krigsfangenskabet.

En Bondemand, som havde været med i Krigen, sendte mig sine Breve, og han tilføjede i den Skrivelse, som ledsagede dem, at da han blev udkommanderet, saa sagde hans Fader, der havde taget Del i den første Krig: »Ja jeg har jo egentlig kun ét Ord at give dig med paa Vejen, og det er, at hvor de sætter dig, der bliver du staaende.«

Jeg tror paa Rigtigheden af denne Opgivelse. Den stemmer saa fortræffeligt med den passive Pligttroskab, som gaar igennem alle Bondesoldaternes Breve, og den hænger ogsaa noget sammen med en vis nedarvet Herskabsfølelse,

hvoraf man træffer Spor overfor Officererne, og som har skaffet sig et karakteristisk og talende Udslag, som jeg vil nævne. Det drejer sig om en 30aarig paa Landet født og opdraget Murer fra en lille fynsk By. Han er som Ordonnans bleven sendt fra Dybbøl ind til Sønderborg og gaar nu tilbage imod Stillingen i et forrygende Snevejr og i meget mørke Tanker, »da jeg blev afbrudt i mine Betragtninger af en Stemme, som kommanderede: Træd af til højre! og jeg traadte ud i Sneen og ser, at det er Kongen med sit Følge, der rider forbi mig. Det gav mig nyt Mod, thi hvor Kongen kunde være, maatte jeg ikke tabe Modet«.

Officersoppasser (Nordsjællænder).

Skæbnesikker Gudsfrygt og undersaatlig Pligtfølelse faar Bondesoldaten til at »staa, hvor de sætter ham« og slaa fra sig med den »Malle i Knokken« (ɔ: Marv i Knoglerne) som han føler i sig — for at tale med en af Dagbogsforfatterne. Men naar han »med Ære« kan være

udenfor, hvor Kuglerne »valderer« ja saa maatte han forekomme sig selv godt gal, hvis han ikke var glad derover. Ikke én, men mange Gange i Bøndernes Breve træffer man den oprigtigst udtalte Glæde over, at Tilfældet, Skæbnen, Gud sparede dem for at komme i Ilden ved den ene eller den anden Lejlighed, hvor det gik særlig varmt til. Det er kun som en iblandt mange, at en 31aarig nordslesvigskBoelsmand skriver til sin Hustru: »Kære Kone, jeg var dog meget heldig, at jeg kom paa Hospitalet, den Gang da det gik saa haardt til ved Dybbøl den 18de dennes .... Ja, jeg takker Gud mange Gange, fordi jeg ikke var med den Gang, og du maa heller ikke forglemme at falde ned i Bøn, fordi din Mand blev trukken ud af Ilden den Gang.«

Holstensk Underofficér i 16. Infanteriregiment.

Jeg finder dette Træk sundt og smukt. Thi naar man

har været saa heldig at slippe for at komme i Ilden, hører der ikke meget Blæk til for at skrive, hvor uendelig gerne man vilde have været i den. Det holdt de danske Bønder i 1864 sig for gode til, ja, det bedste ved dem i den Forbindelse turde være, at det sikkert overhovedet ikke er faldet dem ind. Og man maa erindre, at som den ovenfor citerede Boelsmand hørte til dem, der for godt Forhold i Krigen fik Dannebrogsmændenes Hæderstegn, saaledes var der ingen af Bondeafdelingerne paa denne den 18de April, som ikke gjorde sig fortjente til deres Fjendes Anerkendelse.

Underkorporal af Feltartilleriet, tjenstgørende i Skanse II paa Dybbøl som Korporal. Midtsjællandsk Skomagersvend.

Men Geværet paa Nakken og Sablen ved Siden forvandler intet Øjeblik Bonden i den danske Almuesoldat. Det er med en Fagmands Blik og Deltagelse, at han ser paa Markerne, som han er med til at ødelægge, de »dejlige grundmurede Steder«, han maa brænde af, Kreaturer og Smaakræ, der falder for den tvingende Furagering,

han er ogsaa fuld af Medynk med de ulykkelige Beboere, nær ved Krigsskuepladsen med deres »fattige Stumper« og »uskyldige Børn ved Haanden«.

Og som den Dansker og Bondemand han er, glemmer han heller aldrig nogen Sinde sine Penge. Mange Dagbøger indeholder højst minutiøse Regnskaber, og det hører med til Bondens Ærgrelser over Krigen, at den ogsaa rent direkte kommer til at koste ham Penge, som de hjemme maa se at skaffe sammen.

Københavnsk Underofficér i 18. Infanteriregiment.

Et meget ejendommeligt Træk viser, hvorledes Aandsnærværelse overfor Penge og Penges Værd aldrig forlader Bonden, selv under de vanskeligste Forhold. Det er en 23aarig Falstring og Parcellistsøn, Menig i 18de Infanteriregiment, som noterer i sin Dagbog under 21de Februar, hvorledes Prøjserne i en Forpostfægtning »skød en Underkorporal, som havde Kone og Børn i København. Den Underkorporal havde laant mit Lommeur, fordi at han skulde sørge for, naar Posterne skulde afløses; jeg var nu paa Post dengang som de rykkede frem og han blev skudt;

men heldigvis mine Kammerater, som saá ham at bløde, de erindrede straks, at han havde mit Ur, saa de bad vores Løjtnant om Tilladelse til at tage mit Ur, før Ambulancebærerne gik bort med ham«.

De ser den Kærlighed og Omtanke, hvormed dette Ur omfattes, ikke blot af dets Ejermand, men ogsaa af alle hans Kammerater, som træder ind for hans Interesse!

Overkonstabel af Marinens Artillerikorps, om Bord i »Heimdal« under Slaget ved Helgoland.

En Ting glemmer den danske Bondesoldat heller aldrig at vie sine Betragtninger, og det er Maden. Navnlig under Krigsfangenskabet i det fremmede Land træder Tankerne paa Maden frem i aller første Række. I Østrige synes det at være gaaet helt godt, men i Prøjsen er det jo rigtignok ikke den Mad, som den danske Bonde er vant til.

For at blive ved den før omtalte unge Falstring, som er bleven fanget ved en af de større Rekognosceringsfægtninger foran Dybbøl, saa fortæller han, hvorledes i den prøjsiske Fæstning Küstrin »de sagde til os straks, at vi maatte give os til Taalmodighed og finde os i den Skæbne, for vi skulde behandles

som tapre Krigere, for det danske Folk har altid vist sig saa tapre, men,« tilføjer han, rent uanset Krigerglorien omkring hans Hoved, »her var meget at ønske.« Og han fortsætter som noget ganske selvfølgeligt: »Det vigtigste maa jo Levemaaden betragtes.« Og den er simpel: Melsuppe og »Kartofler, som er masede i Vand, og Hestebønner og Runkelroer og Ris« med et kvart Brød og to Lod Smør til om Dagen. »Der var mange Svin i Danmark«, siger han alvorligt, »som vilde undse sig for at æde det til Fedning.« Og det er jo rigtignok ogsaa en anden Kost, end naar han paa Juleaften umiddelbart før Krigen fortæller fra Kasernen i København om den Tværsæk, der er sendt ham hjemmefra: »Jeg kan fortælle Eder, at jeg har spist min And og det var en herlig Ret. Vi to Kammerater hjælper hverandre, hver Gang som vi faar en Madpose. Som vi fik Has paa den Steg, som jeg havde, saa gik vi ned til Havnen og hentede en Madpose fra Lars G. og deri var en stegt Kineserhane med en godt udstoppet Æggesæk af Svedsker og Æblestykker og en Mikkelmessekage.«

Korporal i 18. Infanteriregiment. Københavnsk Tømrersvend.

Det er yderst sjældent, at der kommer lidt af et muntert Smil i Bondens Betragtning af den daarlige Kost; som Regel præges hans Klager af en virkelig Melankoli. Som et oplysende Modstykke vil jeg anføre hvad en køben-

havnsk Arbejder, en 25aarig Smedesvend, der er bleven saaret og fanget ved Sankelmark, skriver om det samme Emne: »Vor Lønning er daglig en Silbergroschen eller saa meget som 4 Skilling, hver 4de Dag et Brød paa 6 Pund, om Morgenen faar vi Klister i Stedet for Kaffe. Denne Klister er kogt af Hvedemel og Vand og saa udmærket, at vi har spekuleret paa at gemme den, til vi kommer hjem, og sælge den til en Tapetserer; men nogle af os mener, at det nok ikke bliver nogen Tapetserer, men en Svinegrosserer, som køber den. Til Middag faar vi den bedste Rumlesuppe (københavnsk Fordrejelse af Rumfordsuppe) som tænkes kan; vi er alle af den Mening, at de eneste Steder, de har den bedre, skulde være paa Ladegaarden eller Almindeligheden (Københavnsk Fattiggaard og Tvangsarbejdsanstalt). Til denne Suppe faar vi (det vil sige skal have) 3 Lod (tre Lod) Kød, kraftige Sener;

Tre Københavnere fra 1. Infanteriregiment, en Kok, en Smedesvend og en Bogbindersvend; alle Brødre. Smedesvenden, i Midten, er Forfatteren til det omtalte Brev fra Fangenskabet.

hver fjerde Dag faar vi Ærter, som imod menneskelige Regler bliver kogt aldeles uden nogetsomhelst Flæsk eller Kød. — Dette er hele vor Kost. Naar vi for de fire Skilling køber Smør (de 4 Skilling bliver ikke udbetalt i Penge, men i Bliktegn, som paa Ladegaarden, og maa de udgives hver Dag, hvorfor vi er nødsagede til at købe for 4 Skilling ad Gangen), da faar vi saa meget, at et Stykke Brød bliver lidt fedtet, for Resten spiser vi bart Brød til tørt Brød og et Stykke Rugbrød ovenpaa. Naar vi nu vil have en Snaps, saa tager vi vor gamle Brændevinsflaske og lægger den ned ved Siden af os, for ved Tanken om, at den i tidligere Dage havde lidt i sit gamle Skrog, og at den selv er fattig, paa den Maade søge at drive Ruglunserne ned.«

Det lette Sind, der udtaler sig i Linjer som disse, denne Evne til, naar det er fornødent, at spænde Remmen ind uden at miste Humøret, den vittige Intelligens i Udtrykket er det, der gør Københavnerne saa uimodstaaelige, til Trods for deres forskellige Svagheder. —

Selve det militære i Feltlivet, Marcherne, Sikringstjenesten og Fægtningerne indtager ikke nogen overdreven stor Plads i Bondesoldatens Breve hjem. Han beretter derom, stundom ganske tørt og nøgternt, ofte knapt og anskueligt, og uden stærk Fantasi; kun hvor det drejer sig om Fjendernes Antal kan han naa ud i det rent fantastiske, et Træk, der iøvrigt genfindes hos den menige Mand i alle Nationers Krige, og som for den danske Bonde i fire og tres havde et højst naturligt Grundlag, da han altid kæmpede mod en, hyppigt endogsaa ganske urimelig, Overmagt.

Men det, som først og sidst kommer til Orde i hvad han skriver, er Længslen efter Hjemmet og dem, der sidder hjemme, Hustru og Børn, Forældre og Sødskende, Slægt og Venner. Gud give, at vi snart kunde faa Fred, saa at — som en, højst yndefuldt, tilføjer — »de smaa Spirer kan gro paa Marken igen og de smaa Børn kan dristigt titte ud af Døren«, og Bonden selv kan komme hjem. Det er det stadigt tilbagevendende Hjærtesuk. Med virkelig Hengivenhed hænger han ved dem hjemme, og de ikke mindre, jeg kunde fristes til at sige endnu mere, ved ham.

Jeg har gjort Uddrag af nogle typiske Brevvekslinger mellem Mand og Hustru af Landalmuen. Ømmere, finere og bedre kan Kvinder ikke føle end disse Almueskvinder gør det. De skal høre nogle Prøver.

Det er en Arbejdsmands Hustru i Trediverne, som skriver: »Ja, min kæreste Ven her paa Jorden, jeg kan ikke beskrive mine Bønner og Ønsker over dig; men Gud give, at de maa blive bønhørt, at du maa komme lige saa rask hjem til mig, som du rejste bort fra mig, og da er der dog ingen større Glæde for os, end naar vi samles igen, og Gud give, at det snart maa ske! Men jeg vil bede den gode Gud at give os Taalmodighed paa begge Sider til at bære alt, hvad der er forelagt os, og give dig Kraft og Styrke til at udføre, hvad der er bestemt for dig.«

De vil her atter finde den før omtalte Tankegang om Krigen som det store Onde, der skal bæres, men maa bæres med Kraft og Styrke, fordi det er saaledes »bestemt«.

Fynske Almuesfolk. Manden. Underkorporal i 19. Infanteriregiment. Arbejdsmand i Odense. Husmandssøn fra Assensegnen.

Og med den ærligste og mest rørende Overgang fortsætter hun: Gud give, jeg havde Pengene, jeg kunde leje for dig, da holdt jeg ikke den sidste Skilling for god, og jeg har i Drømme flere Gange set, at du kom hjem. Ja, Gud give, at den Dag var nærmet sig!« Manden er bestandig i hendes Tanker: »Min kæreste Ven, trænger du ikke til Penge? Da skriv endelig til mig, saa skal du faa, og jeg har købt 2 Pund Smør, hvis jeg maa sende dem til dig, og noget Kød eller Ost kan du ogsaa faa, hvis det kan lade sig gøre at sende det til dig ..... »Jeg har i Aften modtaget dit kærlige Brev, og det er min største Glæde og Trøst at høre, at du er rask og har

Fynske Almuesfolk. Konen, Gaardmandsdatter fra Assensegnen, med Børnene.

det godt, saa Gud give os begge Taalmodighed, indtil at du kan komme hjem til mig. Jeg længes saa meget efter dig. Du hører ikke, min kære Ven, hvor ofte vi siger: Gid vi havde Fader hjemme! Augusta siger saa ofte til mig: Græder du nu igen, Mo'er, du har jo dog ikke nødig at græde, for vi har jo dog noget at spise endnu, og jeg har jo givet dig alle mine Penge til Brød og Smør. Men hun faar altid det Svar: Jeg græder ikke for Penge, men for Fader« . . . . . »Gud holde sin beskærmende Haand over dig og Gud give, mine Breve maa altid træffe dig ved et godt Helbred og et taalmodigt Sindelag.« Og midt inde i et Brev kommer pludseligt, uimodstaaeligt, det ægte kvindelige Udbrud: »Kom hjem at holde din Fødselsdag hos mig; hvis jeg vidste, at du snart kom, saa vilde jeg købe en Gaas til Steg.«

Hun spørger et Sted: »Min kæreste Ven, sig mig, hvad din Juleaftensmad bestod af. Jeg har i Dag købt et Fireskillings Hvedebrød, og deraf spiste vi os et Stykke til en Kop Kaffe, saa vi var ligesaa tilfreds med det, som de andre med deres rige Maaltid.« — Er det ikke et rørende Perspektiv af Offer og Afsavn for Mandens Skyld, som man ser bag dette Helligdagsmaaltid af et otte Øres Hvedebrød og en Kop Kaffe!

Om Nætterne drømmer hun meget, flere Gange om høje Tal, som hun mener, der maaske kunde sættes paa for at vinde Penge til at købe ham fri for, og da han ligger i Frederits, som er cerneret af Fjenden, skriver hun: »Jeg har nu i to Nætter i Drømme vaaren i Frederits og søgt efter dig og har ogsaa fundet dig og talt med dig, og jeg

saá, at du var rask. Jeg synes dog, at det har trøstet mig lidt, for den gode Gud har flere Gange i min store Sorg trøstet mig i Nattens Drømme og det har været Tilfældet, som jeg har drømt.«

Jo hyppigere og længere, Manden skriver til hende, jo lykkeligere føler hun sig; men med opofrende Hensynsfuldhed skriver hun alligevel: »Men, min kære Ven, du behøver dog ikke at skrive saa lange Breve, naar du har saa daarlig Lejlighed dertil. Naar blot jeg faar at vide, hvorledes du har det, og om du trænger til noget, saa er jeg saa godt fornøjet.«

Blokhuset i Skanse IV efter Stormen den 18. April.

Breve af lige saa fint et Følelsesindhold skyldes Hustruen til den før omtalte nordslesvigske Boelsmand, en to og trediveaarig Gaardmandsdatter fra samme Egn. Otte Dage før Krigens Udbrud, medens Manden ligger og

Nordslesvigske Bønderfolk. Manden.
Menig i 22. Infanteriregim. Boelsmand.

døjer Kulde og anstrengende Vagttjeneste i Dannevirkestillingen, sender hun ham et Brev, hvori hun for første Gang hentyder til, at hun skal føde ham et Barn til Verden. »Jeg kan tilmelde dig, at jeg og vore smaa Børn er nogenlunde raske endnu, men den Tid vil jo vist snart komme, som jeg kunde have Trøst behov fra dig, kære Fader; men jeg tænker nok, der er en anden Fader, som vil bønhøre mig i denne Stund. Jeg kan ikke skrive mere om det, for mine Taarer løber saa stærkt. — Jeg har saa mange flittige Hilsener til dig fra saa mange Venner; de kommer og trøster mig. Skolelærer A. kom en Aften og bad mig om at se dit Portræt og et Brev fra dig, og det blev jeg jo glad ved. Men da han saá dit Portræt, saa sagde han: Han staar rigtig køn, men da han læste dit Brev, saa klagede han sig. Men han trøstede mig og sagde, naar du blot kunde holde det ud, saa troede han ingen Krig, der blev; han gav vores lille

Nordslesvigske Bønderfolk.
Hustruen. Gaardmandsdatter.

Søn 3 Mark, den Gang han sagde ham Godnat« ......
En flittig Hilsen til dig, kære Mand,

fra din sande Kone«

Lige saa naiv som denne Underskrift lyder, lige saa ægte er den; det er jo virkelig en »sand« Hustru, der skriver saadanne Breve!

Og denne Kvinde udvikler tillige paa mange Steder en Anskuelighed i Fremstillingen, der sætter hendes Breve, rent stilistisk, meget højt. Hør, som et lille Eksempel iblandt mange, hendes Beretning om sin første Kirkegang efter Barnets Fødsel: »Jeg var i Kirke sidste Søndag, og det var rigtignok en kedelig Dag for mig, da jeg manglede min Ægtemages Nærværelse; men en Trøst var det for mig, da Præsten bad saa kønt for mig og for min Forsørger, til ethvert Menneske var meget rørt ved det, da Krigen ligger ham saa tungt paa Hjærtet. Men, Gud ske Lov, jeg fik Brev 2 Dage før den Dag fra dig, og det havde Præsten spurgt, saa kom han hen til Vognen og sagde til Lykke med min Kirkegang, og saa talte han med mig om dig. Jeg kunde næsten ikke svare ham.«

Skulde der ikke kræves en meget fin Menneskekender og sikker Stilkunstner for at gøre saadanne Linjer efter?

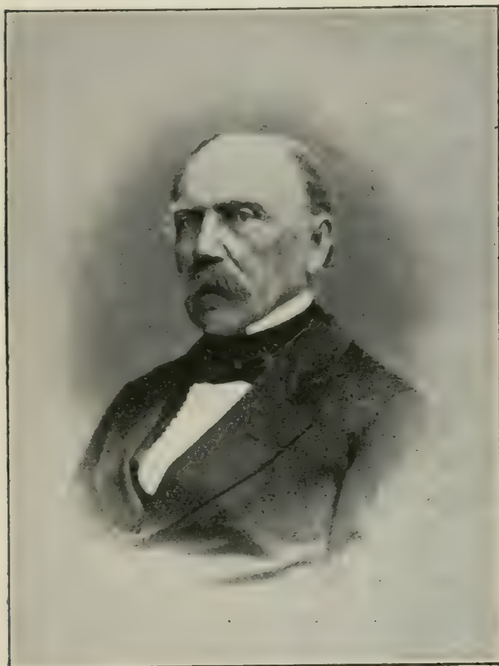
Det indre af Skanse IV, med Blokhuset, efter Stormen den 18. April.

III

NAAR man nu fra de Befolkningslag, hvis Dannelse bygger paa Almueskolens Grund, og som lever under ret indskrænkede Forhold, vil gaa opefter til dem, der har nydt en udvidet Undervisning, og hvem Livet har aabnet Adgang til en højere Kultur, saa siger det sig selv, at Indtrykket ved første Øjekast synes betydelig anderledes. Særligt findes der her en stærkere politisk Sans og mere udviklet militær Interesse.

Vel kan man ogsaa hos Almuesmanden træffe politiske Betragtninger, men de forekommer yderst sparsomt og fremtræder egentlig som rent uvilkaarlige Refleksvirkninger af, hvad der lyder omkring ham. Hos den mere dannede Mand er de hyppigt lige saa uselvstændigt erhvervede, men fremsættes med velberaad Hu, i Kraft af en livlig og virksom Interesse for det, han føler er af

overvældende Betydning for Land og Folk. De yngre og yngste Slægtled er, navnlig under Begyndelsen af Krigen, ofte vildt chauvinistiske; en 27aarig theologisk Kandidat indenfor den tidligere omtalte københavnske Familje giver et udpræget Eksempel i saa Henseende, hans Fader, den gamle afskedigede Officer, derimod et ypperligt Billede af en i Livet prøvet og besindig Mand, der ser nøgternt og mistroisk paa de yngres Politik.

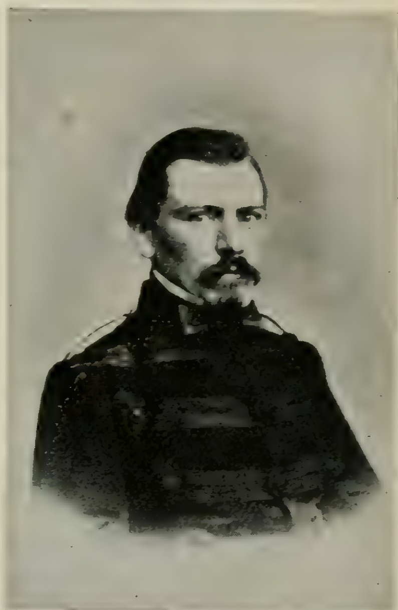

En københavnsk Familje. Faderen, pensioneret Stabsofficer.

Der findes Eksempler paa frivillige, som meldte sig fra Almuen; men for største Delen stammer disses ikke ubetydelige Antal fra de højere Klasser. Ofte giver de unge Menneskers Følelser sig sunde og tiltalende Udtryk, de gaar i Krig med en alvorlig Følelse af at gøre, hvad de formaar for deres Land, og i det store og hele holder de, trods Modgang og Kritiklyst, Humøret oppe.

Det vil let forstaas, at militære Overvejelser og Bedømmelser i første Række forekommer hos Officererne; ofte

er Kritiken meget haard; stundom synes den uretfærdig; gennemgaaende præges den af en varm Følelse baade for Landet og for det militære Kald. Sansen for deres Afdelingers Ære er stærkt fremtrædende, og Haabet om selv fuldt ud at kunne gøre Fyldest, skaffer sig hyppigt smukke Udtryk. Bagved Officerernes Ord vil man ofte mindes Bondens Tankegang: Gud give mig Styrke og Kraft til at være modig i Farens Stund!

Ingeniørløjtnant, falden under Dybbølstillingens Forsvar.

I det hele taget vil Lighedspunkterne imellem den lavere og den højere Befolknings Maade at føle paa springe tydeligere og tydeligere i Øjnene, jo længere man kommer frem og trænger dybere og dybere ind. Lad der ogsaa opad til være nogen Fagmandsinteresse for Krigen, lad der hos Ungdommen findes en Følelse af Gemytligheden under improviserede og uregelmæssige Forhold, lad der af og til boltre sig et politisk og militært »Krigshumør«, som kun yderst afdæmpet — om nogen Sinde — kan spores hos Bønderne, den fælles Grundstemning er og bliver dog den samme for de højere som for de lavere, for dem, der var Førere og dem, der lod sig føre.

Lad mig som et typisk Eksempel fra de øvre Lag tage en 38aarig Kompagnichef af Fodfolket. Han er dekoreret fra den forrige Krig og bekendt som en af Hærens flinkeste yngre Officerer. Fra den Tid, de slesvigske Indkvarteringer begynder i September 1863 og til Midten af August 1864, skriver han 131 Breve til sin Hustru.

38aarig Kompagnichef i 19. Infanteriregiment. — Bærer, af Bekvemmeligheds-hensyn, Underofficerssabel.

Det er den ømmeste Ægtemand og mest omhyggelige Fader, der i Efteraaret og Begyndelsen af Vinteren tre og tres fortæler, hvorledes han dog er saa meget bedre stillet end ugifte Kammerater, fordi han altid har »et Hvilested for Tanken« hos Kone og Børn Og han skriver Ting som: Spørger min Dreng tit efter Fa'er? .... »Tak for Portrætet af dig og Børnene, jeg betragter det mange Gange om Dagen« .... »Den velsignede Moder skrev, at du var elskelig. Er det ikke mærkeligt, at, skønt ingen véd det bedre end jeg selv, kan jeg dog saa godt lide at høre det af andre? Du læser jo alle mine Breve for hende. ... I gamle Dage og navnlig i forrige Krig troede jeg altid, at der var Held ved at bære Tøj fra Moders

Haand. Det gør jeg ogsaa endnu, men nu er det dog især det, som du har lavet, som er mig saa inderlig kært« .... »Hver Gang jeg ser en lille Dreng, kommer jeg uvilkaarlig til at tænke paa min yndige Niels.« .... Jeg plejer ogsaa at have nogle Konvoluter i Lommen med Udskrift og Frimærke, for at jeg kan sende et Par Ord, om jeg end skal skrive det med Blyant« ..... »Min yndige Dreng, saa han kan 8 Hovedstæder udenad! Jeg tør næsten ikke tænke mig den Fryd, det vil være mig engang i Tiden atter at have ham, dig og Ingeborg hos mig« .... »Dog — det er nok bedst, at jeg holder op, jeg bliver ellers altfor veg om Hjertet —; jeg skal jo nu tænke paa Forskansninger og Tyskerne.«

En Skansekommandør fra Dybbøl.
Polyteknisk Kandidat og Reserveløjtnant
i Artilleriet.

For sin egen Person er Kompagnichefen »fuldstændig Fatalist. Skal man falde paa Valpladsen, da sker det, og er det modsatte Guds Vilje, kan man trygt gaa 20 Feltslag igennem«. Han deltager i et natligt Overfald, hvorved der tages baade Fanger og Heste, men sørger iøvrigt over at maatte ligge ved Frederits i Stedet for ved Dybbøl. »Jeg véd meget godt,« skriver han, »at i Krig skal man efter gammel Soldatertro kun gaa, hvorhen man

bliver kommanderet, og bede Gud om, at man dér maa gøre sin Pligt; men jeg skal ikke nægte, at jeg i Aftes slet ikke var glad ved, at vi skal ligge her, medens næsten hele Armeen slaar Dommedagsslag paa Dybbøl.«

Kaptajnløjtnant i Marinen, Skibschef i Slaget ved Helgoland.

Haardt og bittert kritiserer han Overledelsen, og med Varme, næsten Sværmeri, omtaler han sine »brave og kære Jenser med de aabne trofaste Ansigter. Min Kærlighed til dem er af gammel Dato, og den er, Gud ske Lov, gensidig«.

Med disse sine Folk har Kompagnichefen i Virkeligheden ogsaa meget mere end Sympatien fælles. De mødes i samme Pligtfølelse, Skæbnetro og ikke mindst i den stadige Tanke paa og Længsel efter Hjemmet; ja, den handlelystne og uforfærdede Officer undslipper der engang disse Ord: »Man burde som Soldat aldrig være gift! Naar man elsker Kone og Børn, som man bør gøre det, knyttes man med saa stærke Baand til Livet, at de færreste som saadanne ser Døden i Ansigtet med den frejdige Lyst, som

de ellers vilde gøre, da det hele dog kun er et Tidsspørgsmaal, og der intet sker tilfældigt«.

Der var hos den danske Befolkning i attenhundrede og fire og tres ikke Tale om nogen Overklasse og Underklasse, som saa med forskelligt Syn paa Livet; op ad til og ned ad til er det Kød af samme Kød og Blod af samme Blod.

Kadet, tjenstgørende i »Niels Juul« under Slaget ved Helgoland.

Dette gælder Kvinderne i næsten endnu højere Grad end Mændene. De dannede Damer viser en rørende Hengivenhed, Deltagelse og Offervillighed, hyppigt i lige saa naive Former som Tilfældet er hos Almuekvinderne, og man støder ofte hos dem paa en — jeg kunde fristes til at sige — brutal Ægthed i Følelsen, der bryder igennem meget af det, der er erhvervet ved Dannelse og Tænkning.

I den før omtalte københavnske Officersfamilje findes der en hel Række Damer, fra Bedstemoderen, Moderen og de ældre Tanter til den tre og tyveaarige Søster og den to og tyveaarige Kæreste til en af Sønnerne. Alle skriver

de ivrigt til Familjens Stolthed, den tyveaarige Reserveløjtnant ved Hæren, og sammen med andre Damer, der alle har Slægtninge i Krigen, er de forpligtede til altid at holde hinanden à jour med, hvad de faar af Budskaber om deres kære derovre. Søstren er Lærerinde, og vi ser hende, efter at have modtaget et glædeligt Telegram fra Løjtnanten, »ikke bryde sig om Informationerne men styrte af Sted for at bringe de gode Efterretninger«. »Først ned til Major M's, hvor jeg var saa heldig at træffe Fru G., der lige var i Færd med at gaa hjem, saa den lange Vej slap jeg for; derfra til Fru H., der dansede rundt og blev aldeles ellevild af Glæde; saa til Fru B., som jeg slet ikke kendte, og som nær var gaaet rent fra Koncepterne, uagtet jeg sagde hende, at hendes Mand var uskadt, før jeg sagde hende, at han havde været i Ilden; hendes Tak og Velsignelser kunde slet ingen Ende faa. Siden gik jeg til Kaptajn L.,

En københavnsk Familje. Den ugifte Datter.

og der blev naturligvis stor Glæde«. Og taknemlig fortsætter hun: »Det var en mageløs Idé at telegrafere, og vi takker dig alle tusende, tusende, titusende Gange derfor, og jeg takker dig desuden for den Glæde, du forskaffede mig, med at *jeg* skulde bringe den gode Efterretning; jeg har ikke følt mig saa glad, siden du rejste, som da jeg i Gaar, i Sne og Regn og snavset op til Nakken, stormede rundt. Jeg vilde skrive til dig i Gaar, men saa kom Fru H. herhen, og saa blev det for sildig. Fru H. kommer her ellers saa jævnligt; i Aftes maatte hun herhen for at tale rigtig om det Telegram, ti hun var alt for glad til at kunne sidde rolig hjemme«.

En københavnsk Familje. Den yngste Søn. Tyveaarig Student og Reserveløjtnant i 18. Infanteriregiment.

Man vil forstaa, at Kvinder som disse er utrættelige i at sende over til Mændene i Krigen alt hvad de bare kan tænke sig kunde være til nogen Nytte eller Glæde, uldne Sager, stundom af ret upraktisk Art, Fødevarer og ofte

de mærkeligste Lækkerier, som Afsenderne omfatter med rørende Omhu. Kort før det frygtelige Tilbagetog fra Dannevirke skriver Søsteren: »Gud véd, om du nogen Sinde faar den Pakke, Moder sendte over til dig, eller om de Herrer Prøjsere spiser de Kager, der var bagt til dig. I den Pakke med Uldtøjet, Tante Amalie sendte, var der to Chokoladestænger og nogle røde og hvide Pebernødder fra mig; Gud give, du har faaet noget af det paa den strenge Marche!«

En københavnsk Familje. Bedstemoderen.

Det mangler heller ikke paa de mest velmente Raad. Moderen skriver, med Hentydning til Sønnens Skildring af Tilbagetoget under Snestormen: »Sørg for Guds Skyld, saa vidt det staar til dig, at være tør om Fødderne«. Men hun overgaas dog af Bedstemoderen, der slutter et Brev af noget senere Datum med det inderlig velmente: »Lev nu vel, du kære, og vogt dig for Kuglerne!« — Denne Sætning var det eneste, som jeg, ved den sidste Gennemarbejden, lod blive tilbage af Bedstemoderen; alt, hvad hun ellers havde skrevet, viste sig kun at indeholde Gentagelser af de Ud-

tryk for Følelser og Stemninger, som ogsaa andre Kvinder i Familjen lagde for Dagen; men her havde hun — for at bruge et moderne Udtryk — sat en Rekord.

Overordentlig talende for de primitive Følelsers Evne til hos Kvinder at kunne bryde igennem selv et stærkt Lag af Kultur er Moderens Brev, da Sønnen efter Stormen paa Dybbøl hurtigst muligt telegraferer, at han er uskadt. Det bør høres i sin Helhed: »Gud velsigne dig, min dyrebare, elskede Erik, fordi du saa hurtigt forkortede den grusomme Uro og Angst, hvori vi alle var. Det er en Følelse, som ingen forstaar, som ej har følt det; men desværre, der er ingen i det hele Rige, som ikke i disse Dage har følt og kendt den Angst og Elendighed. Der kom øjeblikkelig Bud rundt, det vil sige, jeg gik selv, og Mathilde, som var her, skrev til Frederik. Tak! tusinde Tak for Depechen og Tak, almægtige Skaber, for mit Barns Liv! Her vrimler af gode, deltagende Menne-

En københavnsk Familje. Moderen.

sker, som spørger efter dig. Jeg kan ikke skrive mere. Gud beskytte dig! Din lykkelige
Moder.«

Der er jo ingen Tvivl om, at denne dannede Kvinde, der tilmed er gift med en Officer af udpræget national Holdning, har baade vidst og følt, hvad Kampen den Dag betød for hendes Land og Folk; men saa stærk er hendes Moderfølelse, at alt andet fejes til Side af den, og hun paa en af sit Folks største Sørgedage maa underskrive sig: din lykkelige Moder, fordi Sønnen blev frelst.

En københavnsk Familje. Tanten.

Det vides, at der under vor Krig var Kvinder, som kunde indtage en anden Holdning. To smaa, paalidelige Historier fra dengang kan tjene til Eksempel. En ung Artilleriofficer vendte efter Krigens Slutning tilbage til København med sit Batteri; men hans Moder og Søster var ikke ude at tage imod ham. Han beklagede sig til dem

derover. »I kom jo ikke hjem med Sejr«, var det spottende Svar. — Og der var en Officersenke, Moder til syv Sønner, som alle var bleven Officerer. De fem var faldne i vore Krige eller døde i Tjenesten. Den 18de April 1864 havde hun to tilbage, der begge deltog i Kampen. Om Aftenen modtog hun Budskabet om, at den ene var falden, og den anden fangen. »Saa haaber jeg da, han er saaret,« sagde denne stolte Kvinde. Hos hende var hele den militære Tradition om Hæder og Ære gaaet over i Blodet.

En københavnsk Familje. En Søn, theologisk Kandidat, og hans Forlovede.

Jeg tror, at hun og hendes Type har hørt til de ret sjeldne Undtagelser. —

Som et Hovedresultat af det Stofs Behandling, der har staaet til min Raadighed, tør jeg fastslaa Indtrykket af den alt gennemtrængende Betydning, som Familjelivet spillede i vort Land, for de højere som for de lavere Klassers vedkommende. Det er Familjefædre og Sønner af Familjer, hvem Omstændighederne har trykket Sabel og Bøsse i Haanden, men som under det hele er med Tankerne hjemme og søger at føre deres Husguder med sig saa meget som muligt.

Og udenfor Krigsskuepladsen føler man Familjens stedse vaagne Bevidsthed om den tomme Plads derhjemme og dens utrættelige Forsøg paa til Trods for Afstandene og Forholdene, at glæde, opmuntre, trøste og pleje den fraværende.

Efter Stormen den 18. April. Det indre af Skanse IX, hvor den svenske Sergent L. A. LUNDSTRØM af Göta Artilleriregiment faldt efter et glimrende Forsvar.

IV

OVERFOR Fjenden i Felten forekommer der en Vrimmel af psykologisk interessante Træk. De viser sig for Eksempel i de forskellige Individers ulige Opfattelse af den første Gang, de var i Ilden, eller i det hele taget af Krigsliv og Fægtning, alt efter deres Dannelsesgrad og Temperament. Men jeg tør ikke ved denne Lejlighed komme nærmere ind paa disse interessante Bidrag til moderne Krigspsykologi overhovedet. Derimod maa jeg til Slutning berøre den almindelige civile Befolknings Forhold overfor Fjenden, der jo efter Haanden trængte længere og længere ind i Landet.

Naturligvis klages der over de tvungne Udskrivninger og fjendtligt Overmod; men lærerigere er en stor Række Vidnesbyrd, som gaar i en noget anden Retning.

Almindelig human Velvilje overfor Fjenden forekommer hyppigt. En ældre jysk Købstadshaandværker skriver saaledes om Prøjserne, som han har i Indkvartering,

En københavnsk og tre svenske Frivillige af 1. Infanteriregiment. Københavneren i Midten. Tilhøjre for ham J. W. JOHANSSON, Handelsbogholder fra Stockholm, saaret i Træfningen ved Lundby. Til venstre først R. E. EKSTRØM, Restauratør fra Gøteborg, dødelig saaret i samme Træfning; derpaa O. BOLDT, Kontorist fra Landscrona, ligeledes saaret ved Lundby. Københavneren, cand .juris F. SØRENSEN, faldt ved Lundby og ligger begravet i Nørre Sundby ved Siden af Ekstrøm.

at hans Hustru ikke kan se paa, at de Stakler staar og spiser det tørre Brød med Salt til; vi giver dem derfor Smør paa og tillaver det til dem. De faar og lidt Kaffe,

som vi og koger to Gange daglig til dem,« og der tilføjes erkendtligt: »De er ogsaa taknemmelige derfor.»

Andre Steder skimter man bagved dannede Damers værdige Holdning overfor fjendtlige Officerer dog en vis Sympati for disses Forsøg paa selskabelig Tilnærmelse; stundom omtales Eksempler paa et oven i Købet vidt drevet Koketteri mellem indfødte Damer og de fremmede Officerer; intet Steds fremtræder Forholdet til Fjenden saa sjælelig interessant, saa fuldt af fine Overgange og stemningsfulde Brydninger som i en Lærerindes Dagbog fra en Landsbypræstegaard tæt ved den slesvigske Grænse.

Frivillige svenske Officerer. I. H. Friherre Raab, Løjtnant ved Kalmar Regiment, — Chef for 1. Kompagni i Kaptajn Aarøes Strejfkorps af Danske, Svenske og Nordmænd. R. af Dbg.

Hun er Datter af Embedsmandsfolk paa Sjælland, har et stærkt bevæget Følelsesliv, er højst patriotisk, fanatisk overfor Fjenden, ikke uden litterær Paavirkning i sin Stil.

Ved et Besøg i Byen Ribe staar hun første Gang Ansigt til Ansigt med Fjenden, og hun finder det frygteligt. »De saá afskyelige ud ..... sang med stygge, underlige Stem-

mer,« hedder det. Men allerede her skimtes dog hendes forbavsende Opdagen af, at der er noget menneskeligt ogsaa hos disse Fjender.

Frivillige svenske Officerer. II. O. W. C. J. NORDENFALK, Underløjtnant ved 2. Livgrenadérregiment. Sekondløjtnant i 3. danske Infanteriregiment. Haardt saaret under Stormen paa Dybbøl den 18. April. R. af. Dbg. d. 6. Oktober 1864.

Hun beretter, efter hvad hun har hørt, enkelte rørende Træk af disse »Asner!«, »Sølle Bæster!«, skriver hun endog, »de bliver jagede som Hunde fra Sted til Sted og lider maaske af Hjemve!«

Hvor er dette sidste ikke henrivende kvindeligt, familjemæssigt! Og umiddelbart derefter følger: »De Menige har jo kun at lyde, men« — strammer hun sig op i Højde med sin tidligere Pathos overfor Fjenden — »de, som leder Røvertoget, over dem komme Straffen, som er Herrens!«

Pinsemorgen gaar Lærerinden med de andre Danske i Domkirken, hvor de hører en dengang meget skattet Prædikant. Og det bringer dem Trøst. Men bedst som de sidder dér i Herrens Hus, lyder Musik; det er et østrigsk Regiment, som marcherer ind i Byen. Paa Pladsen udenfor Domkirken gø-

res der Holdt, stadigt under klingende Spil; herved afbrydes Gudstjenesten, og de Danske strømmer ud af Kirken. Men da blæser Regimentsmusikken en Salme, alle Østrigerne falder ned paa Knæ og i Bøn, og de Danske blotter deres Hoveder. »Jeg følte en forunderlig bitter Følelse i mig,« hedder det i Dagbogen, »medens tunge Taarer trillede ned ad Kinderne; Modsætningen var saa grel — den høje, dejlige Pinsefest, og den for os saa haarde Fjende, knælende Side om Side, fejrende samme Fest, bedende til samme Gud som vi — det var bitre Følelser, som kom i Hjærtet.«

Frivillige svenske Officerer. III. H. W. S. Berzelius, fhv. Underløjtnant i Jönköpings Regiment — Sekondløjtnant i 3. danske Infanteriregiment. Falden paa Als i Kampen om Kjær By.

Man skal lede meget langt omkring i Litteraturen for at finde en Scene af lignende Højhed som den her skildrede og Følelser saa rige paa de dybeste Modsætninger, som dem, denne Kvinde her giver Udtryk.

Ikke længe efter kommer under Vaabenhvilen østrigsk Indkvartering hjem til selve den Præstegaard paa Landet, hvor hun bor. »Hvad vi længe har ventet som noget

Den tappre swenska friwilliga,

Löjtnant Pehr Konrad Betzholz,

som med ära föll i kampen för Danmark
wid Lundby.

Med Berättelse.

Pris 8 Öre.

Eftertryck förbjudes af Johan Sidoli.

Köpenhamn

Jul. Strandbergs förlag.
Erhålles i Bok- och Commissionshandeln, Holmensgaten Nr. 18.
Tryckt hos Ernst Lund.

Facsimile af Titlen til en i København paa svensk udgiven Vise om den ved Lundby faldne, svenske Løjtnant Betzholz. Foreligger ogsaa i en dansk Udgave.

forfærdeligt, er nu sket, og som det saa ofte gaar i Livet, nu, vi er i det, er det ikke saa slemt.«

Og man kan herpaa i Lærerindens Dagbog følge den Kamp, som foregaar i denne kærlige og beskedne, fædrelandssindede og godhjærtede Kvindes Sjæl imellem Patriotismen og hendes rent menneskelige Følelse for Fjenderne og deres Besøg.

Norske Frivillige. I. Premierløjtnant i den norske Marine H. A. GADE, Løjtnant om Bord i Rolf Krake ved Dybbøl og indtil Vaabenstilstanden 12. Maj. R. af Dbg. 3. Maj 64. (Fotografiet er taget i norsk Uniform under Vaabenstilstanden, i København.)

»Her er Liv i den ellers saa rolige Præstegaard,« bryder det et Sted ud af hende, »og vor Hauptmann er en smuk og nobel, høj ung Officer med et rart, alvorligt Ansigt; hans hele Opførsel under Vaabenhvilen har her været beskeden og human.« Ja, efter smaa tre Ugers Forløb hedder det: »I Nat er alle vore Tyskere rejste, og her er bleven Ro og en underlig Tomhed i Huset; ja lille Hans gaar endog og græder, fordi de er borte, men haaber nu paa dansk Indkvartering. Vi var alle lidt vemodige ved at se dem drage bort, thi dels har de opført sig skikkeligt, og dels hører

det ikke til den menneskelige Natur — idet mindste ikke her i Danmark — at vedblive med at nære Had.«

Hun føler dog Trang til at føre noget saa stort som selve »den menneskelige Natur« i Marken for at undskylde sine venlige Følelser overfor Fjenden, og senere, da den samme østrigske Afdeling er vendt tilbage, fordi Vaabenhvilen er bleven forlænget, skriver hun: »Ubegribeligt nok, jeg syntes ogsaa, her blev Lystighed i Præstegaarden, og at vi baade ude og inde med livlige Følelser saa' vore tyske Kammerater drage ind i Gaarden.«

Efterat de fjendtlige Tropper for Alvor er taget bort, kommer der »fire stakkels Østrigere, som havde ligget paa Haderslev Lazaret,« og de ser lidende syge og bedrøvede ud. Hun maa gaa sin Vej »fordi jeg kom til at græde«, og løber lige paa en anden af Præstegaardens Damer, »som gik af samme Grund.« Og de to Kvinder giver nu deres Fjender »Kaffe og Frokost i Overflødighed«, men i Dagbogen tyer hun undskyldende ind under Skriftens Ord: Hungrer din Fjende, giv ham Mad; tørster han, giv ham Drikke! Og som Slutning paa den Dags Optegnelser følger Hjertesukket: Denne Medlidenhed med Fjenden er en forfærdelig Følelse!

Tunge og bitre er Lærerindens Optegnelser, efter at Freden er sluttet: »Saaledes endte altsaa denne Krig, som har kostet saa meget dyrebart Blod, saa mange Taarer, og ak! saa megen Skændsel, thi at Forræderi har været iblandt vort Folk, derom haves ingen Tvivl, siger de, som har Indsigt, og denne ulykkelige Tid vil staa med

sorte Pletter i vor Historie. Det er en forunderlig Tanke, at Gud ikke har været med vor retfærdige Sag; men han har vel fundet, vi trængte til dette Tugtensris .... Jeg kan ikke taale at synge Fædrelandssange eller sligt; det er saa skærende — naar vil Danmark forvinde det? For Øjeblikket har man en Følelse, som vil det aldrig forvindes.«

Norske Frivillige. II. Stud. med. J. A. ANDERSEN, fra 23. Marts til 20. Juni Menig — Sekondløjtnant ved det Aarøeske Strejfkorps.

Hun er med disse Ord Udtryk for meget mere end for sig selv. Der ligger, med al Overdrivelsen, meget af hele det danske Folks Stemning efter Krigen bag hendes Linjer.

Og naar hun spørger: Naar vil Danmark forvinde det? saa er det jo sikkert, at der er Punkter, hvor Danmark endnu ikke har forvundet Krigen i fire og tres den Dag i Dag.

Vi maatte kæmpe vor Kamp alene, og der brast mere end Slesvigs Rige i vor Haand, da Haabet om Hjælp andre Steder fra, det brast.

Det er utvivlsomt rigtigt, at ligesom vor militære Overledelse var nervøs og usikker under Trykket af Over-

magten og af den indviklede politiske Situation, saaledes viste heller ikke vor udenrigspolitiske Ledelse sig sin Opgave voksen. Og naar vi foruden de tyske Hertugdømmer og det tyske Sydslesvig mistede hele det danske Nordslesvig, saa maa det huskes, at vi selv forspildte det sidste Øjebliks Mulighed for et, i hvert Fald noget lykkeligere, Udfald.

Men hos hele det danske Folk blev der efter fire og tres en Følelse tilbage af, at i første Række kunde Krigen have været hindret eller dens Forløb ændret, hvis de mange Frænde- og Venneord, der imellem halvtres og fire og tres lød paa begge Sider Øresund, var bleven indløste med Jern og Blod.

Nogle af dem blev det, og det har det danske Folk ikke glemt. Hos os i Danmark mindes med Hæder og i Taknemlighed de Enkeltmænd, norske og svenske, hvem Festordene brændte paa Læben, saa de trykkede dem Vaaben i Haand. Flere af dem ligger i vort Slesvigs Jord.

Og jeg tror ogsaa, at der i vort gamle Broderland og i Gustav Adolfs og Carl den Tolvtes Folk endnu lever et Indtryk af, at sidste Gang norske og svenske Officerer førte Folk i Ilden, da var det under Dannebrog. —

Vi mistede i atten Hundrede og fire og tres ogsaa imod Nord. Sorgen over ikke at have truffet vore Venner og Frænder dèr, hvor vi nu engang havde ventet at træffe dem, bredte sig videre end til selve det. Den medførte et Tab for vor Følelse og for vor Fantasi, men ogsaa for et stadigt inderligere praktisk Samarbejde paa alle kul-

turelle Omraader mellem de tre Nationer, som gennem Afstamning, i Sprog, Religion og hele Kultur staar hinanden nærmest af alle Folk i Evropa.

Jeg tror, at efter en Menneskealders Forløb er der ved at blive bødet herpaa. Jeg tror, at forsigtigere, mere nøgternt, snusfornuftigere, om De saa vil, foregaar der en stadig stigende Tilnærmelse mellem de tre nordiske Folk. Den sker ikke længere paa Baggrund af en digterisk opfattet Politik og under Højtryk af store Ord, der ikke bunder dybt nede hos Folkene og deres virkelige Tarv; nej, den foregaar i Kraft af vor Tids uhyre specialiserede Forsken og Virken, som paa de forskellige Felter maa finde Støtte og Medarbejde andre Steder fra og helst søger den, hvor den er nærmest.

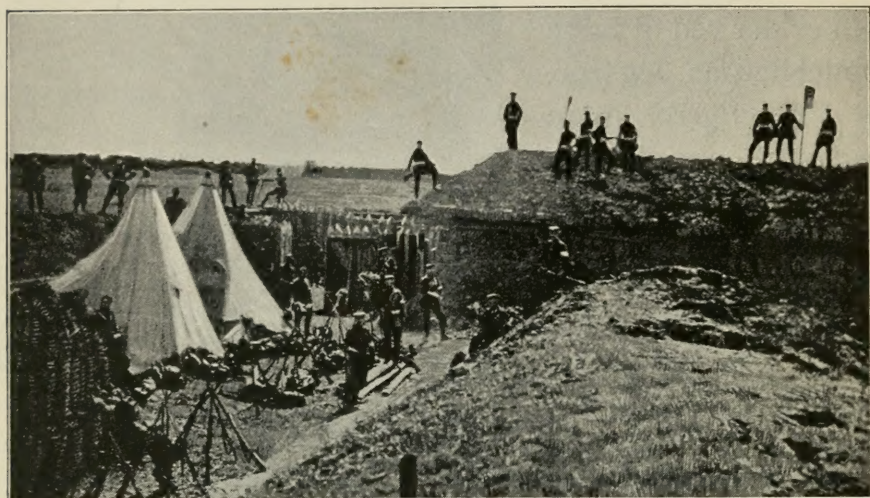

Norske Frivillige. III. Sergent i 18. Infanteriregiment CHRISTIAN POULSEN, deltog med Udmærkelse 18. April og 26. Juni 64; Dannebrogsmand d. 26. Sept. 64.

Jeg kunde fristes til at sige, at den nye Skandinavisme er begyndt som og længe i første Række maa blive ved

at være en Fag-Skandinavisme, Skolemændenes, Universitetslærernes, Juristernes, Kunstnernes, Forfatternes.

Men ved Siden heraf bør dog ikke glemmes de almindeligere Bestræbelser for at udvikle en levende og frugt-

Efter Stormen den 18. April. Det indre af Skanse VI, hvorfra det sidste Kardætskskud blev affyret af den svenske Sergent Emil Rosell af Göta Artilleriregiment.

bar Bevidsthed om de tre Folks aandelige Sammenhørighed.

Som et Forsøg i den Retning beder jeg Dem opfatte dette Foredrag om den danske Folkestamme under dens sidste Krig, holdt som det er af en Dansk og paa dansk, men for Nordmænd og Svenske, i Norge og i Sverige. —

LANGKJÆRS BOGTRYKKERI.